

В. Блажиптннн

Урраїнсва
авпорерфална
Церрва
паїї
попередзика

(Полулярннн історнчннн катерр)
з іностраціянн

Харрїв.

19-23

3-я Державна Друкарня Харків, Губернаторська, 8.

Д. П. У.

Тираж 10.000.

В. Бланитний.

Українська
Автокефальна церква
та її попередники. —

(Популярний історичний начерк).

З ілюстраціями Л. К. і В. Ф.

Видання ЦК. КСМ. України

Харків, 1922 р.

В давню давнину,

В давню давнину людина населявала світ навколо себе таємничими й могутніми силами то добрими то злими, що, або роблять шкоду людині, переслідують її, або обдаровують щастям, допомагають їй.

Гріло сонце, ставало тепло, знаходилась їжа, людина була дужа — значить хтось добрий, ласкавий дбав про людину, допомагав їй, і треба того когось дякувати, хвалити, щоб він і надалі був добрим та ласкавим.

Гремів грім, дули холодні вітри, не було чого їсти, нападав ворог чи лютий звір, людині було зле — значить хтось недобрий зривав свою злість

на людині, перемогав доброго, робив людині лихо — і треба було того дужого недоброго просити, чимся змилювати, щоб він подобришав.

Так кожне явище: — вдача на ловах, врожай, народина дитини, тепло, холод, смерть, голод, хвороба — геть чисто все пояснювалося тим, що десь невидимо існує щось. Це «щось» — бог, таємна всемогутня сила, добро и лихо посилає людині, розпоряджається усім і в першу чергу самою людиною.

Так темна людина, бажаючи пояснити собі те, що навколо неї й з нею діялося, утворила бога. Так з'явилася *віра в бога*.

Все залежало від того бога (чи богів). І щоби здобувати його ласку, людина приносила йому в жертву найкраще що мала. Прикрашувала деревляні й камінні потвори, що з'ображували бога, найкращим убранням, найціннішими речами, мазала їх губи салом, клала їм найсмачнішої їжі, навіть приносила їм в жертву людей — полонених, рабів, родичів, забиваючи їх перед своїм богом.

Коли людині щастило — вона йшла до бога, співала йому хвалу, танцювала й показувала свою радість і вдячність. Коли приходило лихо — знову вона йшла до бога тужила, голосила, або ж танцями й співами намагалася заглушити горе й показати богові, що вона покірна його волі.

Сам бог — мовчав, нічого не міг сказати людині. Але знаходилися люде, що, гострим розумом усе помічаючи, вивчаючи явища природи й передаючи одне одному свої знання — вміли наперед вгадати, коли буде дощ, коли тепло, коли врожай, коли недорід, коли вдалі лови, коли невдалі. Ці люде бралися проголошувати волю бога і почитувалися, як божі заступники, посланники на землі. Вони вигадували і навчали, як саме треба молитися богові, хвалити його, чи його просити. За се — споживали принесене в жертву

богам, вимагали, щоб їх утримувано, як посланців і служителів бога всемогутнього.

Так з'явилася *церква*, храм бога, із жерцями — священнослужителями, із молитвами, священними співами, обрядами й «тайнами».

Дужчі з племені, користуючи із своєї сили, захоплювали собі кращу пайку здобичи, примушували слабших на себе працювати, збирали багатства і брали владу над цілим родом чи племенем. Вони ставали князями, ватажками племені. Народжувались кляси визискуваних і гнобителів, бідних і багатих, працівників і панів.

Сила, багатство, вдача—все це тоді пояснювалося милостью богів, що поділяють між людьми щастя. Богаті, щоби зберігти божу милість, щедро обдаровували жерців. А ті за це повчали бідних, що той лад несправедливості, який установився, — з волі божої повстав що треба лише молитися богові й покійно просити щастя й багатства. Так церква освятила соціальну несправедливість, стала до послуг визискувачам і гнобителям. Так створилася спілка між церквою й пануючою клясою.

В кожного народу були «свої» боги. Скрізь вони означали одне: тепло й холод, світло, п'ятьму, добро й зло. Але звалися вони по ріжному, по ріжному правилася їм служба, приносилися жертви, по ріжному будувалися їм храми, по ріжному пояснювалося їх походження, ріжні жерці їм служили і з ріжними групами панів, ватажків, князів і жерці були в спілці. І от, коли для ватажків мало було визискувати своїх рабів і підданих, коли ще хотілося збільшити свої багатства—тоді оповіщалася війна. І їхні боги, через своїх жерців освячували ту війну, часто оголошувану ніби-то для того, щоби побити «нечестивих» і «просвітити» їх світом «справжньої» віри. Так во славу «свого» бога, гноблені раби й робітники йшли

убивати собі подібних і здобувати багатства для своїх гнобителів.

Темна й несвідома людина створила собі релігію, віру в бога. А остання стала могутнім знаряддям її поневолення. З допомогою релігії гнобителі й визискувачі примусили працювати на себе пригноблених, завели лад насильства й привчили працівників дивитися на цей лад, як на одвічний і довічний, освячений богом, який за всі муки, всю працю на землі віддячить шасливим життям після смерти.

Приєднання слов'ян до християнської віри.

Церква українська.

Ми вже казали, що у кожного племені, а потім, коли племена об'єднувалися—у кожного народу були «свої» боги й своя релігія—віра в тих богів, священні відправи то-що. Були вони й на Україні.

Спершу, як «поганство»: віра в грома-Перуна, сонце-Дажбога, в русалок, мавок і т. д. А потім, коли на князів та бояр вплинув блиск і багатство грецької культури й християнської відправи, коли грецькими купцями разом із крамом на степи України було принесено християнську віру—християнство поволи виперло просту й немудру віру дикунів у простих і немудрих богів старовини.

Першими приймають нову віру, що споріднює їх із пишнотою грецьких імператорів, князі та бояре. Князі—Володимир, Ольга й інші потім самою церквою визнаються за «святих».

Князі оточують себе вченими ченцями, закладають монастирі й церкви, дарують на них величезні багатства, всіма способами сприяють поширенню нової віри серед окремих племен слов'янських, тодішніх мешканців на землях сучасної України. Огнем, мечем і хрестом заводять вони нову віру—свою віру в свого нового бога. Жерці того бога учать, що нема влади не від бога. А значить це, що і влада численних князьків-також божого походження. І тому кожен мусить тим князям, божим улюбленцям, платити данину, коритися й сподіватися небесної заплати за покору.

Щоби «грецька віра» стала зрозумілішою, ближчою до давніх слов'ян, щоби ті краще приймали віру своїх князів—молитви, служба й уся учта перекладаються на слов'янську, старо-українську мову, пристосовуються до старих звичаїв. Бо було це все в інтересах грецьких купців, та українських князьків, які з тими купцями торгували. Церква допомагала князькам та їх боярам держати «простий нарід» в покорі собі і збирати з нього данину й податки—основу їх багатства і влади. І запанувала християнська віра на просторах України, як і по сусідніх слов'янських землях.

Князь із єпископом на поклоні у татарського хана.

«Під нечестивими».

Потім пішли часи, коли хани (князі, ватажки) мандрівних татарських орд підбили під свою владу і Україну, та примусили українських князів платити собі данину. Українські князі і бояре збирали данину з народу, частину платили татарським ватажкам, частину лишали собі. Коли вимоги завойовників були не великі—тоді все було мирно.—Князі їздили на поклін до своїх хазаїв, з ними не раз їздили й православні владики—показати свою покору «нечестивим басурманам».

Але коли вимоги ставали надто великими—князі й попи оголошували боротьбу «проти нечестивих басурманів, за віру православну». Все лихо, всі біди народні пояснюються ворожою навалюю, знущанням нечестивих над святою церквою та божим гнівом на тих, що ту церкву не боронять. І люде, що їм допекла до живих печінок данина та грабунок—ішли битися з «нечестивими» по заклику своїх князів, бояр та попів, здобувати для тих владу над собою.

Після татар, по перерві, Україну було підбито під владу польської шляхти, поміщиків—магнатів.

Цинкоз. Пушкинськ. 40 Харків.

Польська шляхта й католицьке духовництво на дозвіллі.

Ті мали «свою» віру, теж, «православну»—католицьку. Була та віра до послуг польського поміщництва, що визнавало намісником бога на землі—римського папу, а себе улюбленцями й угодними богові його слугами. Найбагатші з магнатів були одночасно й єпископами, служителями бога, з'єднуючи в

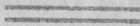
своїх руках владу над майном та працею своїх підданих і над їх темними задуреними умами.

Поширюючи владу на схід, де на черноземних степах жили українські селяне під орудою своїх князів, бояр, попів та дуків—багатіїв, польська шляхта не просто підбивала собі нових підданців... Ні, вона йшла за тим, щоби «просвітити світом справжньої, католицької християнської віри темних схизматиків». З сього приводу монастирі православних, з їх багатствами віддавано католицьким манахам, церкви повертано в костьоли, православних єпископів—заміняно католицькими. І при тому проповідується, що найкращою, найсвятішою вірою є віра польської шляхти, а самі пани-магнати є ревними оборонцями тої віри. Поруч із тим польське панство геть вигонить або підбиває під свою владу тутешніх, українських державців, забірає їх маєтки й привилеї. А для селянства—заводиться панщина й кріпацтво.

Частина українських державців і духівництва шукає способів зберігти своє старе становище. Як колись князі при татарах—так зараз вони відшуковують способи примиритися з новими хазяями. Виникає думка про об'єднання «католицької» і «греко-православної, української» церкви, через визнання православними зверхньої влади римського папи і прийняття де яких церковних католицьких правил, але з пристосуванням їх до розуміння маси вірних і залишення української мови у відправах, замість латинської, вживаної в католицькій церкві. Так виникає «унія» (об'єднання, єдність, по латинському), церква тої частини українського панства, яке пішло на угоду й службу до польського.

Але більшість українського панства, православного духівництва, багачів—купців—не схотіла скоритися новим хазяям. Вони прекрасно розуміли, що на-

сильство й знування польської шляхти допікають до живого народнім масам і що ті будут боротися проти гнобителів. Треба було тільки в тій боротьбі взяти участь і самим, так її направити, щоби гнів народніх мас не зачепив українського панства. Треба було показати, що всі українці—це щось одне і що разом із «черню»—повстало й українське панство, а церква благословляє цю спілку іменем божим. І так було зроблено. Повстання визискуваних проти визискувачів стало повстанням «українців» проти «поляків» «православних» проти, «нечестивих католиків», повстанням не за визволення працівників від гніту панства взагалі, —а за визволення українців тільки від гніту панства чужого, польського...

За віру православну, за неньку Україну!

Багато було незадоволених пануванням польської шляхти. Багато хто тікав на Низ, за Дніпрові пороги, де творилось вільне військо козацьке, ні від якої держави незалежне. Тікали туди й бідні й багаті і одне тільки від них вимагалось:—щоб були вони віри православної...

А ще більше незадоволених—лишалось по селах і містах України. Незадоволені були й пани українські, у котрих польські пани одбирали маєтки; незадоволені й купці та ремісники міські, яким обмежено їх привилеї давні; незадоволені й багатії, заможні хозяї, підпанки селяські, що їх польська шляхта повертала в стан простого селянства; незадоволені й селяне яких повернено в неволю й робітники, яких здушила подвійна вага визиску. А всіх незадоволених береться об'єднати піп, служитель православної церкви, теж незадоволений бо його маєтки, його заробітки—манастирі, служба богові—переходять польському ксьондзові...

Але для того, щоб об'єднати багатих і бідних, хазяїна й робітника—треба було чимся замазати різницю між ними. Іноді мало сказати:—«перед богом усі рівні»—треба ще ту рівність хоч на час і на землі показати. І от стає церква «православна» «українська» пристосовуватись до виконання того завдання. Утворюються навколо церков «братства», що організують усіх вірних. Брацтва стежать за життям мирян і духівництва, щоби не було в ньому розпусти, яка є в польському панстві й католицькій церкві, допомагають бідним, одкривають школи. Пани й багатії українські на брацтва кладут великі кошти. Брацтва мають вибраних усіма братчиками керовників, вони ж вибирають духовництво, навіть єпископів.

Так церква утворює вигляд справжньої єдності всіх без поділу на бідних і багатих—аби вони були

«православними українцями». А за те, коли нарешті вибухає повстання проти польських магнатів — то иде воно с кличем: «За віру православну, за рідну Україну, проти поляків і жидів!» На чолі народньої маси опиняються українське панство, козацька старшина, попівство українське. І коли повстання вдається, коли польську шляхту прогнано — починають вони хазяїнувати над народом «неньки України» не згірше польських магнатів. Попи ж та ченці в церквах, українською народньою мовою, повчають голоту щоби вона хвалила бога і молилась йому, бо мовлять той лад, який настав — богом благословенний. Кому ж іще чого бракує, хай просить бога й сподівається заплати хоч не на землі то на небі...

Царська церква.

Недовго проіснувала українська держава: намагалася знову собі підвернути Україну польська шляхта, змагалися за неї московські царі з боярами, зазіхали крімські хани. Селянство ж і робітництво українське не палали вже бажанням боронити владу своїх, рід-

Цинкогр. Пушкінск., 40. Харькв.

«Волимо під царя православного!»

еньких панів, української шляхти, старшини та гетьманів. І довелося шляхті українській вибрати собі дужчого та ласкавішого господаря. Вибрали московських бояр, які наобіцювали їм усяких привилеїв. На раді в Переяславі казацька старшина од імени всієї України проголосила: «Волимо під царя православного». Україну було злучено з Московським царством на підставі угоди, по якій панувати на Україні лишається українське панство.

Але московські бояре й воеводи прибрали скоро все до своїх рук на Україні, позбавивши привилеїв україн-

ську шляхту. Сіпнулась вона сюди-туди: частина потягла знову на спілку с польськими магнатами, частина навіть до кримських ханів та турецького султана звернулася за допомогою. Але нічого не допомогло: народні маси не йшли за рідненькими панами, спільники ж останніх сплюндрували Україну і нічого не зробили більше. Залишилася Україна під «царем білим, православним».

Царська влада опіралася лише на дворянство, на цілу армію урядовців, на поліцаїв та на задурене, затовчене військо. Все, що хоч трохи було близьке народнім масам—винищувалося до кореня. Навіть заможнішим шарам населення не давалося волі. І не диво, що й українська церква, в котрій служби церковні правилися на зрозумілій масам українського трудяшого люду мові, на тій «мужицькій мові», котру царський лад засудив до винищення,—була поволі замінена царською церквою, що в ній лунала стара незрозуміла словянщина. Церква ся будувалася так, як і сама влада російського царату: ніяких виборів не було, ніякої згоди у населення навіть із заможних його верств не питалося, а призначалися попи, як чиновники, згори князями церкви—єпископами та митрополітами, над якими був теж царь церкви—патриарх, або призначений владою «обер-прокурор святішого Сіноду». Церквою правували князі церкви, так само як державою правували дворяне-поміщики. І сама церква була лише частиною царату. Вона задурманювала темний нарід, залякувала, держала в покорі істнуючій владі. Ї бог був—богом переважно страху. «Бога бійтеся, царя почитайте»—повторялося що дня в церкві і школі. І десятки мільйонів темного трудяшого люду боялися бога, почитували царя, вірили, що за їхні покірні страждання на землі буде віддано щастям на небі. А поки що цілували попам руки, били поклони перед іконами, тягли останню копійчину

в церкву, де блищало золото, лунали якісь слова незнайомої, мови і творилися якісь таємничі речі. Вірили в чудеса, в угодників, молились за «самодержавнійшого, благочестивішого» і йшли умірати «за віру, царя й отечество» в боях із такими ж як вони робітниками й селянами інших країн, а ті умірали за «свої» віру, царя й батьківщину, за владу «своїх» пануючих клясів...

Серед вірних знаходилися люде й групи, яким ясним ставала вся невідповідність поліцейської церкви словам про милосердя бога. Вони намагалися якось церковне життя виправити, виправити саму релігію. Так народжувалися так звані «секти» та «ересі» — групи евангелістів, баптистів, мальованців то-що. Але

Дві підпори царату (церква й поліція).

йшли вони по хибному шляху: замість того, щоби в корені переглянути всю свою віру в бога, всі забобони — вони проповідували поворот до староцерковного життя, або по своєму товмачили вигадки жерців, так зване

святе письмо, в ньому шукали рятунку від усіх бід. Де-які з них повставали й проти війни, але знов таки не збройно йшли проти ладу насильства, не повертали зброї проти царської поліції, але тільки одмовлялися воювати, дозволяючи царській поліції за це непокірних силомиць брати на кару

З усякими «ересями» та «сектами» царська поліцейська церква чим дуж боролася, знаючи, що досить розхитати віру в бога з одного кінця—і вся будова почне розсуватися, показуючи одвічне дурисвіцтво нею прикрите. І доки існував царат старій церкві вдавалася ця боротьба.

Церква й революція.

Революція в 1917 році звалила царат, зруйнувала владу поміщиків і буржуазії, змінила суспільний лад. Не могли великі зміни, що прийшли с переходом влади в Радянських країнах до робітників і селян, не позначитися й на церковному-житті.

Та тільки велика народня темнота, спадщина одвічного задурювання—не дозволили всім трудящим одразу визволитися с під влади релігійних забобонів.

І віра в бога, в найвищу силу, що розподіляє блага і розпоряжається всім на світі—не уступає ще свого місця науці, вивченню сил природи і законів суспільного життя, а тільки змінє шати, верхне вбрання. З'являється так звана «народня», або «революційна» церква.

Стара церква підірвала довірря трудящих до себе тим, що вона служила інтересам поміщиків та капіталістів, була «панославною» та «цареславною». В ній було багато дикого й незрозумілого для народніх мас—починаючи із незрозумілої слов'янської мови і кінчаючи кумедними вбраннями священників. Стара церква була чужа громадському життю широких народніх мас, в ній, в управлінні нею маси вірних не брали ніякої участі, бо кожен священнослужитель залежав тільки від своїх архиреїв та місцевої влади, а ті—від патріарха й обер-прокурора сінода (особливо го чиновника).

Все це ні в якій степені не відповідало новим умовам життя. І в самій церкві, в середині її, серед вірних і духівництва почався «революційний» рух, почалася боротьба за «оновлення» церкви.

У нас на Україні почався він раніше ніж в Росії і раніше організувався в так звану «українську православну, автокефальну церкву». В Росії він орга-

нізується зараз здебільшого під назвою «Живої церкви», прихильники якої заявляються й на Україні.

Ріжниць між цими двома течіями в церкві розбірати не будемо зараз. По суті їх не багато і є. І одна й друга «визнає» революцію, та радянську владу і одна й друга хоче «оновити» лад у церкві і одна й друга хочуть наблизитися до трудящих мас, втягти їх під свій вплив і в своє життя.

Зараз же зупинимося на розгляді «української автокефальної церкви», яка більше вкорінилася й показала себе.

«Боже Великий, Єдиний Нашу Україну Храни»...

Куркулячо-буржуазна церква.

Автокефалісти хочуть замість самодержавної, царсько-панославної відбудувати церкву по зразку, як вони кажуть, «святої грецької» церкви, та «давньої української», «народної». Згадаймо-ж, що «свята грецька церква» — була церквою грецьких купців, панства й імператорів, при яких існувало рабство й визиск трудящих; «стародавня українська» церква освячувала владу князів та бояр, данину і здирство з трудящих; «народня українська» ж церква за гетьманів — була церквою українського панства, козацької старшини й міських багатіїв. Зрозуміла народові мова

служби, виборність, участь мирян у життю церкви та управлінні нею—були тільки способом втягти і привязати до тої церкви маси трудящих.

Автокефалісти завели виборність в управлінні церквою. Ввели народню, українську мову у всі відправи замість старої слов'янщини. Дозволили священникам женитися по декільки разів, дозволили їм носити звичайну одіж, брати участь у громадському життю. Відкинули незрозумілі й застарілі звичаї.

Але це вже бувало в різних країнах в церковному житті не раз. І кожного разу отакі зміни (реформи) доводили тільки до того, що церква знову й ще краще служила інтересам визискувачів.

Рідна мова у відправах—робила зрозумілою науку про те, що «всі люде-брати», що блага ж між ними розподіляє бог. А коли блага розподіляє якась найвища сила—то і виходить, що не слід мовляв боротися проти того розподілу. Багацтво й бідність тільки з ласки божої приходить, багацтво можна тільки заслужити. Боротися ж клясі пригноблених проти кляси багатих гнобителів—було би тоді порушенням божої волі. Така наука, рідною мовою втовкмачувана в голови вірних, дозволяє багатим зберігати своє багацтво, а бідних примушує терпіти свої злидні без боротьби, тільки надмірною працею й покорою добиватися «ласки божої» та багацтва.

Виборність в управлінні церквою—знов же таки на користь багатому, а не бідному. Бо багатий більшу має змогу робити «добрі діла», «допомогати бідним», «праведно жити». Для цього йому варто тільки частину здобутого з визиску трудящих—віддавати на церкву, на бідних, на школу—і таким чином добувати собі повагу та забірати в свої руки, або руки своїх спільників, управління церквою. Бідний же, коли й попаде в те управління то мусить захищати

інтереси тих, хто найбільше може дати церкві—інтереси «праведних» багатіїв.

І нарешті—участь церковників у громадському життю при таких обставинах—означає тільки те, що через церкву, кляса, яка в ній панує, забіратиме вплив і на громадське життя, добіратиметься до політичної влади. Це ми бачили на Україні в часи козаччини, коли церковні брацтва були тільки приступкою для української шляхти й міських дуків, ставши на яку, вони злізли на шию трудящому народові. Сучасна ж «автокефальна церква»—теж тільки приступочка, що з її допомогою пнеться до політичної влади куркуль і спекулянт-крамар—зародки нового українського панства й буржуазії. Недурно ж найбільш ретельним проповідником Української автокефальної церкви є петлюрівський «міністр» Огієнко що за кордоном боронить інтереси українського куркуля. Не дурно вся куркуляча й буржуазна українська інтелігенція, що по суті ні в якого бога не вірить—зараз табунами записується в автокефальні попи та д'яки, під виглядом організації церкви, намагаючись підготувати ґрунт для боротьби української буржуазії за владу над робітниками и селянами.

Від церкви—до комунізму!

Віра в бога й церква зросли на ґрунті людської темноти й несвідомости.

Чим більше людина пізнає закони природи й суспільного життя, чим більше він навчається поборювати природу й будувати своє життя—тим менше лишається місця для віри в таємні божественні сили. Наука—найбільший ворог церкви. Вона не може з нею жити поруч. І тому церква стремиться науку теж полонити, підбити освіту під свій в плив, підробити її так, щоб вона служила теж інтересам визискувачів. Раніше церква отверто боролася з наукою. Зараз же автокефалісти українські в молитву «за Україну» вставляють такі слова:

«Боже великий єдиний,
Нашу Україну храни,
Світом *науки і знання*
лі осіни»...

Під виглядом же «науки і знання»—поданої з ласки божої—народнім масам з церков і опанованих ними шкіл давалася би отрута забобонів, перекручувань, підробок, що з спривжнього наукою нічого спільного не мають.

Щоби раз на завжди покінчити з дурисвіцтвом й визволитися з павутиння—трудящі люде повинні рішуче порвати з вірою в бога, з церквою, і замість того взятися за вивчання явищ природи, історії світу й законів суспільного життя.

Потребу ж у виявленні своїх почуттів—яку раніше задовольнялося співами й церковними учтами—допоможе задовольнити нове мистецтво—театр, музика, поезія просякнуті ідеологією працюючої кляси.

І тоді на місці темних хашків попівських забобонів — збудується величний палац комуністичної культури.

4р
56
98

ВИДАВНИЦТВО

Центрального Комітету

Комуністичної Спілки Молоді

==== України. ====

987

м. Харків, вулиця Комсомолу, 21-б.

